

Adnan Kadrić

VELIKI VEZIR I PJESNIK AHMED-PAŠA HERCEGOVIĆ U POETIZIRANIM HRONIKAMA NA OSMANSKOM JEZIKU

(Prilog književnoj historiografiji)

*Sluga je tvoj iskreni veliki vezir vremena tvoga, Hercegović - koji život žrtvom čini
Ako dušmanu piće smrti on pruži, šta će tada biti!?*

1. Ahmed-paša u poetiziranim osmanskim hronikama

Ahmed Hercegović, sin Hercega Stjepana Kosače, poznat je kao jedan od prvih velikih vezira bosanskog porijekla u 15. stoljeću. Poezija na osmanskome prepuna je stihova i pjesama o njemu, a neki pisci tezkira (biografskih antologija pjesnika) uvrstavaju i njega u pjesnike na osmanskome turskom jeziku.¹ Prema nekima autorima, rođen je 1456., a po drugima 1459. godine u Herceg-Novom (Kastel Nuovo) u porodici Kosača, kao sin bosanskog srednjovjekovnog vladara Hercega Stjepana Kosače. Godine 1463. sultan Mehmed Fatih osvaja Bosnu, a njegov otac, kao zalog odanosti caru i sigurnost da sultanova vojska neće pustošiti njegove krajeve, šalje ga na Dvor. Pošto je njegov otac umro tri godine poslije, 1466. godine, on ostaje na Dvoru obrazujući se kod najboljih učitelja svog vremena. Pored usvojenih temelja maternjeg jezika kod kuće, na Dvoru ubrzo uči turski, i svladava osnove perzijskog i arapskog jezika. Kao što se vidi kasnije iz nekih njegovih rukopisa, savladao je čak i osnove orijentalno-islamske metrike i poetike, kao i umijeće sastavljanja administrativnih spisa na osmanskome turskom jeziku. Svjestan svog plemićkog porijekla, koje su priznavali svi na osmanskome dvoru, Ahmed-paša, kao i njegovi sinovi nose prezime Hercegović (Hersekzade). Bio je miljenik sultana Mehmeda Fatiha, što je, po svoj prilici, u to vrijeme omogućavalo dobar status njegovih zemljaka u Carstvu, i njihovu integraciju u dolazeću kulturu i civilizaciju, uglavnom kroz formiranje nove vladajuće klase. Ahmed Hercegović je 1478. godine već bio miralem, učestvovao sa Fatihom u pohodu na Skadar. Dobija na upravu sandžak u

---

1 Tuhfe-i Nā'ili.

okrugu Hamidije, potom, nakon smrti Fatiha, 1481. godine biva postavljen u Hudavendigar sandžak. Bio je također omiljen i kod sultana Bajazida II. Postaje upravitelj (beglerbeg) Anadolije, i, dok je još bio na toj funkciji, ženi se 1484. godine mladom princezom Hundi hatunom, kćerkom sultana Bajazida II.

Historičar i pjesnik Hadidi u svojoj knjizi *Tevārih-i Āl-i Osmān* (1299-1523) / *Hronike Osmanove porodice* (1299.-1523.)² u nekoliko poglavlja opisuje ratovanja Ahmed-paše Hercegovića i napredovanje u društvu, iz kojih ćemo izdvojiti samo nekoliko kraćih odlomaka. Hadidi prvo opisuje događaj kad egipatski vladar okuplja vojsku, prelazi preko Halepa i napada tri begluka koji su pod upravom Osmanlija. O ugroženosti istočnih granica Carstva obavještavaju Sultana Bajazida II, tako da sultan vrši hitnu mobilizaciju vojnih jedinica u Karamanu, Adani i Varsagu. Pošto je egipatski vladar preko svojih uhoda već znao za lošu pripremljenost osmanskih vojnika, odlučuje se za napad većih razmjera. U napadu stradaju osmanski begovi Musa-beg i Mustafa-beg, dok Ferhad-beg pada u ropstvo. Sultan traži da se u to područje pošalje Ahmed-paša Hercegović kako bi pomogao odbranu ugroženih granica. Za opis «viteškog lika» Kosače Ahmed-paše, sina Hercegova (Hersek-zade), izdvojili smo sljedeći odlomak iz Hadidijeve *Hronike*:

*Odmah je naredbu izdao car uzvišeni
te su čovjeka do **Hercegovića** poslali
Reče: "Hitro dođi i pomози
ne dopusti da dušman utvrdu osvoji!"
Hitro spahije tad prikupi
paša uzjaha ata i u isti tren na put se zaputi
odmaranja prekide i do zemalja tih stiže
vojska boj otpoče i na tvrđavu napade
u istom trenu kad se tug³ i bajrak ukazaše
boj (neprijatelji) napustiše, da bježe, samo im to preostade
Ljudi u tvrđavi vrata otvoriše, pobjegoše
na top, umjesto fitilja, poklopac staviše
Onog trenu kad dođe, vojnici navalise
Čerkezi pobjegoše poputninu i čadore razbacaše*

2 *Hadid, Tevārih-i Āl-i Osman* (1299-1523), Hazırlayan: Necdet Öztürk, İstanbul, 1991.

3 Tug se nosio na dugačkom koplju i spada u vladarske i vojne insignije.

prema onom koji je ranije glave sjekao Paša se ljubazno ponašao
 "Pusti da ga živog uhvatim i da ga ruglu izvrgnem tako"
 On gledaše kako su spuštanjem naniže zauzeti
 neprijatelji što odmah napadaju spremni
 Neki vojnici iznenada dolaze
 situaciju posmatraju i obavijesti pronose
 vojska karamanska pobježe, to rješenje bijaše
 i njihov zapovjednik pobježe, te ukoren postade
 zapovjednik Trabzona i zapovjednik Engurija
 obojica tad pobjegoše sa vojnicima svojim
 Kad je Paša uzjahao, neki zapovjednici
 tad u vodu su pali ratnici brojni, te se utopili
 Paša sa još dvije stotine janjičara
 Začudno u boj kreće i oštro napada
 Koliko samo hrabrih i od jednih i drugih tamo bi
 Tijela im na zemlju obori, naprijed se usamljen pojavi ...

(Hadidi, 4660-4674)⁴

U nastavku je epizoda o ranjavanju Ahmed-paše, kad je u zanosu borbe otišao malo dalje ispred vojske, koja ga nije stigla dovoljno pratiti u jurišu. Tad je Ahmed-paša pao u zarobljeništvo. U ovom djelu Ahmed-paša Hercegović se opisuje kao iskusni diplomata u razgovoru sa egipatskim vladarom. Opis izgleda pomalo nestvaran, budući da se radi o tipičnoj osmanskoj hronici o sultanskim osvajanjima, a u kojoj se pjesnik usuđuje toliko puno pažnje posvetiti jednom junaku, i to u teškoj situaciji. Prema hroniča-

4	Hemān emr eyledi Hünkār-ı a'zam /	Ki Hersekzāde'ye saldılar adem
	Demiş ta'cile var eyle yārī /	Koma kim düşmen ala ol hisārī
	Ale'ta'cil cem' idüb sipāhı /	Sürüp Pāşā hemān-dem tutdı rāhı
	Menāzil kesdi irdi ol diyāra /	Çeri ceng idüb üşmişdi hisāra
	Hemān-dem kim göründi tuğ u sancak /	Kodılar cengi kaçmak kaldı ancak
	Hisārun halkı kapu açdı çıkdı /	Fitil yerine topa mıh kakdı
	Olar geldügi dem hamle itdi leşger /	Kaçar Çerkes dökerdi raht ü çader
	Paşa baş kesene itdi siyāset /	Ki kon diri tutub idem hakāret
	Bular kim konmağa meşgūl olurlar /	'Adu hāzır heman hamle kılurlar
	Çerinün ba'zı gelmekdeydi nā-gāh /	Görüb ol hālī kim oldılar āgāh
	Karaman leşgeri kaçdı selāmet /	Begi bile kaçub oldı melāmet
	Trabuzan Begi Engūri Begi'le /	İkisi bile kaçdı leşgerile
	Süvār olınca paşa ba'zı begler /	Suya döküldi vü gark oldı çok er
	İki yüz Yeniçeriyle paşa /	'Aceb ceng itdi dürüşdi savaşa
	Nice merdān bulardan vü olardan /	Tenin topraga salub çıkdı serden...

(Hadidi, 4660-4674).

ru Hadidiju, egipatski vladar koji je pobijedio osmansku vojsku iz tri begovata u blizini Adane kaže kako i on “zna za porijeklo i porodicu” Ahmeda, sina Hercegova. Egipatski vladar pita Ahmed-pašu za Hercega (Stjepana Kosaču), a Ahmed mu odgovara da je njegov otac bio “*vladar zemlje bezvjernika*”, i da je, potom, on sam, Ahmed Hercegović, bio zarobljen sa još brojnim predstavnicima bosanske vlastele, zatim kako mu je na Dvoru ukazana velika pažnja, osobito kad mu je sultan Bajazid II ukazao brojne počasti, pa ga kasnije čak i prihvatio za svoga zeta. Naveo je kako je osmanski vladar pravedan i darežljiv, a sama njegova sudbina, od roba do vezira, bila je neka vrsta jamstva egipatskom vladaru da i “osmanski” sultan drži do viteštva, pravde, časti i poštenja. Kad je egipatski vladar saslušao Ahmed-pašu Hercegovića, odlučuje da zarobljavanje sultanova zeta (Ahmed-pašu Hercegovića) iskoristiti kao sredstvo za privremeno primirje sa osmanskim vladarom, kako se bespotrebno ne bi proljevala krv i kako bi zadržao što više osvojenog teritorija i ratnog plijena. Slijedi opis ranjavanja Ahmed-paše Hercegovića:

*Navališe na pašu i raniše ga oni, dušmani
 Konju njegovu neki Čerkez zadnje noge polomi
 Konj mu se skrši i paša zarobljen bi
 Mnogo se borio al' na kraju svladan bi
 Uhvatili su Hercegovića i onda priveli
 Egipatskome beglerbegu kao dar poklonili
 I vidje beg taj kako se na nj' Čerkez sjati
 Dva prsta lijeve ruke njegove, pašine, pade k zemlji
 Odmah naredi, vladar se za rane približi
 Ranu njegovu smiri i potom previ
 Poraženi, raspršeni i poraženi vojnici
 Opet su se na utvrdu tad ustremili
 I posljednju su po zavjetu utvrdu uzeli
 Ljudi iz utvrde na milost su se (ranije) predali
 Ali ovi ne bijahu ispunjavanju obećanja vjerni
 Stanovnicima utvrde velik su zulum načinili
 Svu opskrbu naroda oni opljačkaše
 Stižući do mjesta tvrđave, oni je tako srušiše
 Preko tvrđave Uzbeci predoše i odoše
 Hercegovića čak u Misir otpremiše
 Stigoše i visočanstvu se sultanskome približiše
 Njemu u službu Hercegovića predadoše*

*A on poštovanje pokaza, stade pred njega
 Tako sultan Hercegovića gleda i pita:
 "Daj reci mi ti, Herceg - ko je čovjek taj
 Ja znam za tvoje porijeklo i rod tvoj!"
 On odgovori – "On (Herceg) bijaše vladar u Zemlji bezvjerničkoj
 Što htjede naštetiti zajednici Muhamedovoj
 Sabljom Mehmed-han našu zemlju osvoji
 Nas robljem učini, uze nas i ode, taj kraj napusti"
 A on upita – "Pa, kako to da si ti uzeo hanovu kći
 Možda baš zato što želiš tome hanu sluga vjerni biti ti?"
 On odgovori – "Ja njemu već podosta bijah u službi
 Pažnju meni tad ukaza, svoju kćer dade mi"
 Reče (vladar Egipta) – "Sa vladarem iz Rumelije dobro ophođenje
 Bolje je, kad međusobne netrpeljivosti nestane"
 Reče – "Rumelijski sultan ne želi se inatiti
 Želja njegova je i sa vama prijateljem postati"
 Reče vladar egipatski – "Njemu vas mi i kanimo poslati
 Idite i sa njim pomirite me vi!
 Šta još treba, on je musliman, a muslimani i mi
 Zašto bismo muslimansku krv proljevali?"
 Odmah vladar egipatski naredi, ata i kaftane
 Za put oni darivaše, a i oružje i poputnine
 Pomogao je da se tu ubilježe zapovjednici svi
 Naredio da se poredaju kaftani i zlatnici.
 Sa pašom pokrenuše se begovi i odoše
 Odmorišta prekidoše i opet do Rumelije stigoše
 Kao znak za okončanje rata paša iznese darove
 Darovi uspješno pomogoše da se oni izmire.
 (Hadidi, 4675-4699)⁵*

5	Üşüb paşayı da mecruh iderler / Yıkıldı atı vü paşa tutuldu / Tutarlar Hersekoğlunu varurlar / Görür ol beg kim ana Çerkes üşmiş / Hemân emr eyledi cerrah irdi / Kırıldı vü tağıldı sındı leşger / Alurlar ah dile âhir hisarı / Velikin ahde itmeyüp vefayı / Kamunun rızkını yağma iderler / Hisar üstünden Özbek göçdi gitdi /	Atını Çerkes'ün biri sinirler Çok oynadı veli sonra utuldu Mısır Beglerbegisi'ne virürler Sol elinün iki barmağı düşmiş Cırâhatını tîmâr itdi sardı Hisârün üstine yine düşerler Hisar ehli virürler ihtiyarî Hisar ehline iderler cefâyı Hisarı yire varınca yıkarlar Bile alup Hersek-oğlı'n Mısır'a ilettdi

Iz navedenog odlomka saznaje se i kako je Ahmed-paša bio ranjen, čak i kako je ostao bez dva prsta lijeve ruke. Također se, na pomalo čudan način, prikazuje diplomatska sposobnost Ahmed-paše u izmirenju dvaju muslimanskih vladara: osmanskog vladara i vladara Egipta.

Hadidi u poglavlju 'Azm-i Sefer-Kerden-ı Be-Niyyet-i Gazâ Sultân Bâyezid Hân be-Vilâyet-i Mora Be-Kasd-ı Eynebahtı Zi-Kılâ'-i Firengistân (*Odluka o pohodu uz spremanje na vojnu Sultana Bajazida hana sa Vilajetom Mora i namjerom da se krene ka Ejnebahtu i utvrdama u Evropi*) opisuje učešće Ahmed-paše Hercegovića sa sultanom Bajazidom II u borbi u Vilajetu Mora, stihovima u mesnevi-rimi (Hadidi, 5059-5090) a u formi hronike, od kojih ćemo izdvojiti samo neke:

Varup irişdi sultân hazretine /
 İdüp ta'zîm karşusına turdı /
 Ki **Hersek** ne kişidür di bana sen /
 Didi kim Kâfiristân şâhiyidi /
 Kılıcile iklimümüz feth itdi /
 Didi yâ sen nice aldun kızın anun /
 Didi ben eyü kullug itdüm ana /
 Didi Rğm pâdişâhiyile uzluk /
 Didi sultân-ı Rğm itmez inadı /
 Didi irsal idelüm ana sizi /
 Ne lâzım ol Müsilmân, biz Müsilmân /
 Hemân emr itdi sultân at ü hil'at /
 Cemî'-i beglerün kaydın kayurdı /
 Göçüp pâşâyile begler ki gitdi /
 İdüp pâşâ halâs için müdârâ /

İletdi **Hersek-oglı**'n hizmetine
 Çü sultân **Hersek-oglı**'n gördi sordı
 Bileyin aslun u neslün senün ben
 Muhammed ümetti bed-hvâhiyidi
 Esîr eyledi bizi aldı gitdi
 Ki sen kul olasın senün o hânun
 İdüp himmet kızını virde bana
 Yegdi aradan gitse yavuzluk
 Sizünle dost olmakdur muradı
 Varup anunla ıslâh eyle bizi
 Müsilmândan niçün dökevüz kan
 Sefer çün virdiler esbâb ü âlet
 Müretteb hil'at ü altun buyurdı
 Menâzil kesdi yine Rğm'a yetdi
 Barışdurmağı idindi müdârâ.

(Hadidi, 4675-4699)

O ratovanju Ahmed-paše Hercegovića,
iz Hadidijeve *Hronike*
(Sül. Ktp. Esad Ef. 2081, str. 311-312)

*Prođe zima, stiže vrijeme jasmina
opet pašnjaci počеше bujati, sve se probudi
ukrašeni u to doba postadoše bašče i pašnjaci
uz travnjak i dijelovi pašnjaka
vrijeme prostrije dušek od zelena atlasa
kako bi tu stigla vojska Bajazida hana
silne vode za napajanje brava od vojske,
neprestano jure i dolaze, napuštaju krajeve
zvijezde svake noći svijetle kandilje
pridržavajući, osvijetljavaju mjesto za odmaranje
Padišah naredi da se vojske skupe
one se tad pripremiše, lađe se popuniše
odmah pisari pero u ruku uzeše
pisma u razne krajeve odnesoše
Njegovoj se naredbi pokoravajući begovi stigoše
svi se vojnici zajedno u gomilama skupiše*

*on sam sa kopna, a sa mora lađe
 unutrašnjost njihova oružjem i ljudima ispunjena je
 Padišah odmorišta prekide, do More stiže
 lađe jedra podigoše, pojuriše i odoše
 onima na lađi **Ahmed-paša** rukom znak (za pokret) davaše
 To znači da Hercegović serdar, zapovjednik glavni bijaše
 Vojnike sa mora padišah poslao je
 Čitavu Evropu (o tome) obavijestio je ...
 (Hadidi, 5059-5070)⁶*

Slijedi vrlo detaljan opis bitke, odnosno osvajanja More (Moreje)⁷ i zauzimanja Ejnebahta / Inebahta (Lepanta)⁸ i povratka u Istanbul 905. h. g. (1499. / 1500.).

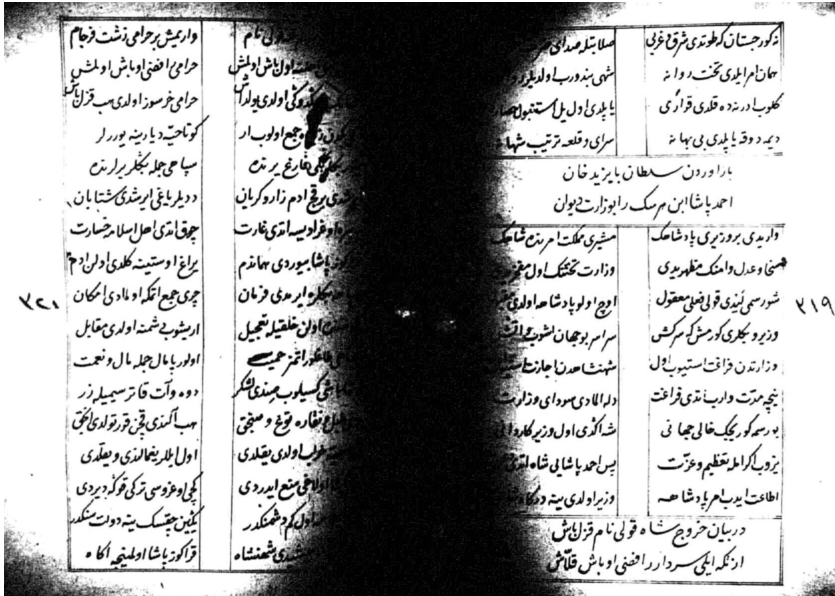
U poglavlju pod naslovom “Bāz-āverden-i Sultān Bāyezid Hān, Ahmed Paşa İbn-i Hersek-rā Be-vezāret-i Divān” (*Sultan Bajezid-hanovo postavljenje Ahmed-paše, sina Hercegova, među vezire Porte*) Hadidi opisuje i jedno od brojnih postavljenja Ahmed-paše Hercegovića na mjesto velikog vezira. Pjesnik ranije spomenute historijske mesnevice ukazuje na lik Ahmed-paše Hercegovića, sljedećim stihovima:

6	Gidüp kış geldi hengâm-i semenler / Müzeyyen oldı dehrün bâg u râğı / Yeşil atlas dōšek dōşedi devrân / Sular suvarmağa ceyšün tavarın / Kevâkib her gice nğrâni kandil / Şeh emr itdi ki cem' ola çeriler / Hemân küttâb eline aldı hâme / İdüp emre itâ'at geldi begler / Karadan gendü deryâdan gemiler / Menâzil kesdi gâh Mora'ya yetdi / Gemi ehline Ahmed Pâşâ sâlâr / Çeri kira saldı deryâdan şehin-şâh /	Yine neşv ü nemâ buldı çemenler Çerâ-gâhun çemenle çak çağı Huzur itmege ceyš-i Bāyezid Hân Uçup uçup gelür koyup diyarın Tutup rğşen olur konduğı menzil Mühеyya oldı tonandı gemiler Perakende itdiler etrafa nâme Derilüp cem' olurlar cümle leşger İçi pür yarag ti ehl âdemiler Gemiler yelken açdı, uçdı gitdi Ki ya'nî Herkes-oglı yidi serdâr Firengistân cemi'i oldı âgâh. (Hadidi, 5059-5070)
---	--	--

7 Poluotok na samom jugu Grčke.

8 Poluotok na jugu Grčke, sjeverno od Moreje. Između Moreje i Lepanta nalazi se vrlo uzak zaliv.

Opis postavljenja Ahmed-paše Hercegovića za vezira Porte u Hadidijevoj *Hronici* (Sül. Ktp. Esad Ef. 2081, str. 319-320)

«Sultan Bajezid-hanovo postavljenje Ahmed-paše, Sina Hercegovca, među vezire Porte»

*Padišah je jednog vezira imao
 u državnim poslovima on je padišahov savjetnik bio
 oličenje darežljivosti, pravednosti i sklada
 očitovanje ponosa vezirskoga trona
 uz opis ovaj, eto, pametni bijahu i riječ i djela njegova
 njega su prihvatila tri padišaha slavna
 veziri i begovi njegovi vidješe da onaj što se ne pokorava
 na ovom svijetu nemira vatru podgrijava
 A on, tražeći da ga se od službe vezira oslobodi
 on, tako, od vladara ostalih vladara dozvolu tražeći
 puno puta je dolazio da bi se vlasti odrekao
 Silnu ljubav prema vezirskoj službi u srce nije stavio!
 Za ovu priliku, svijet treba da vidi što posrijedi je:*

*padišah se prisjeti tog vezira što svoj posao odlično poznaje
 Pišući uz sve počasti, uz poštovanje i snagu
 padišah pozva tada Ahmed-pašu
 on, naredbi padišahovoj pokoravajući se
 na carskome dvoru opet vezir postade...*

(Hadidi, 5175-5183)⁹

U navedenom odlomku pridaje se pažnja Ahmed-paši Hercegoviću kao državniku koji je uživao veliki ugled kod trojice sultana, a nije bio opterećen vlašću (*Silnu ljubav prema vezirskoj službi u srce nije stavio/Dile almadı sevda-i vezâret*).

Pri analizi navedenih Hadidijevih stihova o Ahmed-paši Hercegoviću uočavaju se neke opće osobitosti poetiziranih hronika pisanih u mesnevirimi. Od retoričkih stilskih figura opisa posebna pažnja se poklanja *pragmatografiji* - hipotipozi opisa radnje ili događaja. To je dominantna figura opisa u historijskim mesnevijama. Katkad se sretne pokoja *etopeja*, kao što je slučaj sa opisom običaja slanja poklona vladarima sa kojima se želi sklopiti primirje, ili ako se neprijatelj želi odobrovoljiti iz nekog drugog razloga. Opisi atmosfere, pejzaža i sličnih pojava unutar različito stilski modificiranih *dijatiptoz*a najčešće se sreću na početku poglavlja, prilikom pokušaja da se napravi efektivniji uvod u opis samog događaja - koji je temeljni zadatak opisa u svakoj hronici. Što se, pak, tiče *patopeje*, hipotipoze opisa psiholoških stanja, ona je skoro po pravilu vrlo kratka i stereotipna: neprijatelj se skoro uvijek preplaši i pobjegne, ili se osmanska vojska hrabro bori do poraza. Naprosto se ne pridaje prevelika pažnja emotivnom doživljavanju (ili preživljavanju) određenih događaja. To je opća osobitost historijske epike na osmanskom jeziku unutar poetiziranih narativnih hronika.

9 BÂZ-ÂVERDEN-Î SULTÂN BÂYEZÎD HÂN

AHMED PÂŞÂ İBN-İ HERSEK-RÂ BE-VEZÂRET-Î DÎVÂN

Varidi bir veziri pâdişahun /	Müşiri memleket emrinde şahun
Sahâ vü adl ü âheng mazharidi /	Vezâret tahtınun ol mefharidi
Şu resmileydi kavli, fi'li ma'kğl /	Üç ulu pâdişâha oldı makbğl
Vezîr ü begleri görmiş ki serkeş /	Serâser bu cihân âşğb-i âteş
Vezâretden ferâgat isteyüp ol /	Şehin-şâhdan icâzet isteyüp ol
Nice müddet varup itdi ferâgat /	Dile almadı sevda-i vezâret
Bu resme göricek hâli cihânı /	Şeh andı ol vezîr-i kâr-dânı
Yazup ikrâmile ta'zîm ü izzet /	Pes Ahmed Pâşâ'yı şah itdi da'vet
İta't idüp emr-i pâdişâha /	Vezîr oldı yine dergâh-ı şâha.

(Hadidi, 5175-5183)

No, poezija i proza nisu glavni temelj na osnovu kojeg prosuđujemo istinitost određene predaje iz povijesti. Za primjer uzimamo Hadidijevu hroniku, s jedne strane, i opis nekih događaja iz života Ahmed-paše Hercegovića koji nalazimo kod Evlije Čelebija. Kod Hadidija, kod koga se sreće čak i epskih motiva u opisu junaštva Ahmed-paše Hercegovića, ipak ima više povijesne utemeljenosti nego u nekim podacima koje daje Evlija Čelebi. Razlog tome je činjenica da je Hadidi živio u vrijeme Ahmed-paše Hercegovića, dok je Evlija Čelebi živio oko stotinu godina poslije smrti Ahmed-pašine. Druga činjenica jeste ta što se Hadidi oslanja na pouzdane prozne carske hronike i dokumenta i svjedoke zbivanja u vrijeme Ahmed-paše Hercegovića, dok se Evlija Čelebi oslanja na predaje o Ahmed-paši Hercegoviću. Tako Evlija Čelebi iznosi neke neobične podatke koji ekspresionistički odlikavaju, s jedne strane, njegovu predstavu osmanskih osvajanja na Balkanu, a za koje je teško naći povijesne dokumente koji bi potvrdili određene tvrdnje. Naime, on piše kako je sultan Mehmed Fatih okružio utvrdu Blagaj, središte «hercegovačkog kralja bosanskih zemalja», kako je kraljev sin konopom sišao vani, došao ispred Fatiha i primio islam. U isto vrijeme dao je informacije o tome kako treba osvojiti tvrđavu. Božijom odredbom osvojena je tvrđava i mnoštvo ratnog plijena, dok je sinu hercegovačkog «kralja» Ahmed-begu dat sandžak. Zasada još nema izvora koji bi potvrdili navedeno kod Evlije Čelebija. Ahmed-beg je, kako dalje navodi, osvojio drugih 76 utvrda koje su ostale iza njegovog oca i priključio ih «zemljama muslimana». Zbog velikih zasluga dobija zvanje vezira.

Ahmed-paša Hercegović bio je vezir kod trojice sultana: sultana Fatiha, sultana Bajazida II i sultana Selima, koji na kraju preuzima brigu o Ahmed-pašinoj porodici budući da je njegova sestra bila udata za Ahmed-pašu, a on sam je bio daidža djeci Ahmed-paše Hercegovića.

*Mezar Hercegovića Ahmed-paše, sina Hercega Stjepana Kosače
(Sa ostacima turbeta)*

Ahmed-paša je ukopan u turbe 923./jula 1517. godine.¹⁰ Ahmed-paša Hercegović je imao kćerku Humu¹¹ i sinove: Ali-bega, poznatog pjesnika iz vremena sultana Selima I. i Sulejmana Veličanstvenog, Mustafa-bega, mlađeg brata Ali-bega, zatim Ahmed-bega i Mehmed-bega.

2. Ahmed-paša Hercegović kao pjesnik

U dosadašnjoj literaturi Ahmed-paša Hercegović se spominje samo kao veliki vezir i državnik porijeklom iz Bosne. Mi u ovom radu želimo skrenuti pažnju i na to da je Ahmed-paša Hercegović bio ne samo veliki

10 Turbe se nalazi uz Ahmed-pašinu džamiju. Mezar Ahmed-paše je prilično izdignut, a do njega se dolazi uz devet stepenica koje se nalaze uz turbe. Donji dio turbeta sagrađen je od rezanog kamena, a mjesto oko mezara prekriveno je vrlo postojanim mermerom, a na ulazu nalazi se uzdignuti okvir za ulazna vrata turbeta. Radi se o nekoj vrsti poluotvorenog turbeta, na kojem visoki okvir za vrata ukazuje da je u prvobitnoj formi turbe moglo biti natkriveno sličnim materijalima kao što je natkrivena i džamija Ahmed-paše Hercegovića, uz koju se nalazi turbe.

11 Huma, kćerka Ahmed-paše Hercegovića, fermanom iz 958./1551. godine traži da se ne uzurpira njena zemlja u okolici Dubrovnika koju je dobila u nasljedstvo od svoga oca.

vezir i državnik već da je također bio i jedan od prvih bošnjačkih divanskih pjesnika. U istraživanju spomenute teme došli smo do jednog odlomka iz kaside Ahmed-paše Hercegovića (Hersek-zade), kaside u kojoj se Ahmed-paša ovako obraća sultanu Selimu Javuzu:

ياوز سلطان سليمه تقديم ايتدى قصيده دن

حق معين اولسون مرادك محضه اعلاء لواء
قوللرك اوغركدك ترك ايتمكله فخر ايلر حيات
صدر وقتك عبد محضكدر فداى جان ايدن
هرسك اوغلى دشمنه صونسه نوله شرب ممات¹²

Hak mu'ın olsun murāduđ mahza i'lā-'i livā
Kullaruđ ugruđda terk itmeđle fahr eyler hayāt
Sadr-ı vaktüđ 'abd-ı mahzuđdur fedā-yı cān iden
HERSEK-OGLU düşmene sunsa n'ola şürb-i memāt

*

*Nek Bog Istiniti pomagač bude, tvoja želja za čistotom, podizanje bajraka je
Tvoji podanici, dok život ovaj napuštaju, u čast tebi, ponosito odlaze
Sluga je tvoj iskreni veliki vezir vremena tvoga, Hercegović - koji život žrtvom čini
Ako dušmanu piće smrti on pruži, šta će tada biti!?*

Ovaj odlomak je dio veće kaside Ahmed-pašine, upućene sultanu Selimu I. Ahmed-paša je napisao kasidu u metričko-stilskom obrascu *remel-i medžzuvv mahzuf* (15), sa paradigmatskim oblikom *Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün* (- * - - - * - - - * - - - * - -) od 15 slogova. Jezik mu nije težak, a stil je uobičajen za kaside s kraja 15. i početka 16. stoljeća.

U radu navedeni stihovi o Ahmed-paši Hercegoviću tek su dio stihova o ovom znamenitom Bošnjaku, sinu Hercega Stjepana Vukčića Kosače. No, i oni kao takvi mogu poslužiti kao početna osnova za proučavanje kako historijskog lika Ahmed-paše Hercegovića kroz poeziju na osmanskoturkom u 15. i početkom 16. stoljeća, nego i kao mogući napatuk pri traganju za poezijom koja bi detaljnije mogla prikazati i Ahmed-pašu Hercegovića kao jednog od prvih bošnjačkih pjesnika divanske poezije u drugoj polovici 15. i početkom 16. stoljeća.

12 Usp.: *Hadikat'ü-l-Vüzerā* 16; *Lugāt-ı Tarihçe ve Cografyā*, C. 1, say. 102; *Atā Tārīhi*, C. 1, say. 110; *Kāmūsü'l-'Alām*. Detaljnije u: *İnehan-zade Mehmet Nā'il Tuman, Tuhsfe-i Nāilī, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* (hazr. Kurnaz, Cemal – Tatçı, Mustafa), Cilt. I, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.

3. Ahmed-paša Hercegović kao dobrotvor (vakif)

U vrijeme dok je obnavljana mostarska utvrda sa mesdžidom i pratećim objektima i u vrijeme dok je Mostar postepeno prerastao u kasabu, krajem 15. i početkom 16. stoljeća, Ahmed-paša Hercegović gradi džamije i različite objekte po Carstvu.¹³ Evlija Čelebi piše o kasabi Hersek u Anadoliji, u blizini Carigrada. Piše da je to ranije bilo nenaseljeno mjesto, ali da se nalazilo na putu kojim su hadžije prolazile na hadž. Mjesto se zvalo Dil Iskelesi¹⁴, a Ahmed-paša mu daje ime Hersek. Kasaba je, dakle, dobila ime po osnivaču Ahmed-paši Hercegoviću.

a) Džamija i ostali objekti Ahmed-paše Hercegovića u selu Hersek

Stanovništvo Herseka je sa dobijanjem statusa kasabe oslobođeno poreza, a u naselju je izgrađena džamija sa munarom, prostranom avlijom, četiri kružna kubeta, tri velika kubeta na stupovima, mihrabom i minberom u starom stilu. Dimenzije glavnog dijela džamije (osnove) skoro su u formi pravilnog kvadrata 16.25x16.20 m

*Džamija Ahmed-paše Hercegovića, sina Hercega Stjepana Kosače
(Selo Hersek, Yalova)*

13 Pošto ovaj rad nije zamišljen da bude pregledni rad o vakufima i o životu Ahmed-paše Hercegovića, nismo ulazili u detalje i iznošenje u literaturi već poznatih podataka o vakufnami Ahmed-paše Hercegovića i njegovim vakufima.

14 Rimljani i Bizantinci su ovom mjestu davali različita imena kroz povijest.

Džamija je pravljena u ranijem stilu, prije stila Mimara Sinana. Prednji dio, prije samog ulaza, nose četiri velika stupa. Zbog većih oštećenja zbog zemljotresa, doživljavala je dosta popravki. Prema nekim izvorima, Ahmed-paša je sagradio imaret za sirotinju i han za putnike, ali danas nema traga ni od hana ni od imareta, dok je turbe Ahmed-paše Hercegovića još uvijek razrušeno. Za održavanje vakufa korišteni su prihodi od 75 dućana. Zgrade koje je podigao Ahmed-paša bile su prekrivene olovom. Zanimljivo je da Evlija Čelebi navodi da je u kasabi Hersek bila velika vlaga. Tolika da je «i slavuja hvatala groznica od malarije». Lica ljudi su bila žuta. Ahmed-paša Hercegović je napravio *kulliye* (vakufski kompleks zgrada) koji se sastojao od sljedećih objekata: džamije, hana, česme i hamama. Na osnovu vakufname Ahmed-paše Hercegovića, vidi se da su džamija i hamam Ahmed-paše Hercegovića dati da se podignu 1508. godine, a već 1511. godine sređeni su svi administrativni poslovi oko funkcioniranja vakufa. Već 1509. godine džamija je doživjela neka oštećenja u zemljotresu. Na ulazu u džamiju stoji natpis u formi hronograma (tariha) o obnovi, natpis za koji se ne zna kad je tačno napisan:

“Maber-i Dil’de Hersezkade Ahmet paşa’nın bina eylediği camii şerifin bin yüz yetmiş dokuz senesi zilhiccenin on üçüncü günü hareket-i arzdan müheddim olup mütevellisi olan Kemankeş İsmail Ağa ihya eyledi. Sene 1187.”

“Džamija koju je u Dil Skeli dao podići Hercegović Ahmed-paša uništena je u zemljotresu 13. zu-l-hidžeta 1187. / 25. maja 1766. godine, a opet ju je ‘oživio’ mutevelija vakufa Kemankeš Ismail-aga. Godina 1187.”

Nalazi se još jedan natpis o obnovi u kojem se hvali graditelj džamije, Hercegović, a koji glasi:

Dād u efgān ki bu çerh-i felek minādan
Atmada ‘ālemi dilbeste-i mū-yi fenā.

Vaz’-ı tārīhime de düşdi hayfā tārīh
Rūhuna oldı bŷy-ı āşār zihī bādī-i du‘ā.

Sene 1155

*Krik i jecaj koji dolazi iz luke ovog točka sudbine
Kad se pojavi, raščupa ovaj svijet kao vlas kose*

*I datum dođe da i ja stavih datum hronograma svoga
Krasna li povoda da se prouči dova za dušu onog čija su djela miomirisa
puna!*

(1155. / 1742. godina)

*Unutrašnjost džamije
Ahmed-paše Hercegovića u selu Hersek*

Kraj džamije se nalazi turbe Ahmed-paše Hercegovića, graditelja džamije. Hamam je imao kvadratnu osnovu kupole, sa odvojenim dijelovima za zagrijavanje i hlađenje vode. Izvori tople vode postojali su od najstarijih vremena. Džamija je također bila sa kubetima.

U vakufnami Ahmed-paše Hercegovića stoji da se za vakuf vežu selo Rus, koje pripada Kešanu, na njegovoj granici Arnaut čifluk, Kajadžik, Kirimlu, Sekillu, Japldak, Sgrlar, Balilu i druga sela. Zemlja za vakuf je kupljena od sandžakbega Čirmena Husrev-bega, sina Ali-bega. Jedno od tih mjesta (Sekillu) bilo je već u mulku Ahmed-pašine žene i kćerke sultana Bajazida II, Hindi-hatun. Za imaret u Dilu (Herseku) Ahmed-paša je iskoristio prihod od sela u Džisri Ergenu. Prema obrađenoj vakufnami, rashodi za džamiju u Dilu su sljedeći: imam (i hatib) dnevno 6 akči, mujezin (i muarri^{f5}) dnevno 4 akče, dva hafiza po dvije akče (da svakog dana jedanput prouče suru *En'am* i predaju za dušu umrlog), po 2 akče za 6 osoba koji će svakog dana proučiti po džuz i predati za dušu vakifa, po 2 akče dnevno za hasuru, čirak i ulje za kandilo. O sklonosti Ahmed-paše Hercegovića prema tesavvufu posredno govore i podaci iz njegove vakufname kojom on predviđa i plaću za šejha i

15 Osoba zadužena da u džamiji uči tekst u kojem se spominje ime sultana i vakifa koji je podigao dotičnu džamiju.

one koji su imali funkcije u imaretu u Dilu (Herseku), kako slijedi: za šejha 4 akče, za nakiba¹⁶ dnevno 3 akče, za kilerdara¹⁷ (nije precizirano), za onog koji pšenicu drobi i pere suđe po 1,5 akča, posebno plaćanje za one koji peku ovce, svaki dan se sprema po 1 kila pšenice, svakog dana se peče hljeb od 1,5 kilograma pšenice, svaki hljeb treba biti težak po 100 drama¹⁸, po 7,5 akči za zijafet uglednicima i učenjacija, za putnike po 1 vakijja¹⁹ meda, po 2 akče dnevno za slani grah, luk i so, po 6 akči dnevno za ogrjev, za ubirača poreza sa prihoda vakufa²⁰ u Rumeliji dnevno 3 akče a u Anadoliji 4 akče, za pisara (nije precizirano), za upravnika vakufa (muteveliju) dnevno 10 akči, za nadglednika (nazira) 10 akči.²¹

b) *Džamija Ahmed-paše Hercegovića u Kešanu (Edirne)*

Ahmed-paša je sagradio džamiju i južno od Edirne, u oblasti Kešan, kao i tri kamena mosta na putu kuda prolaze karavane za Kešan.

Džamija Ahmed-paše Hercegovića u Kešanu (Edirne) rađena je od rezanog kamena. Ima munararu sa jednim šerefetom, a u avliji se nalazi šadrvan. Dodatak ispred ulaza u džamiju je iz 19. stoljeća. Prema vakufnami

16 Pomoćnik šejha u imaretu.

17 Šef kuhinje i magacina za hranu.

18 3.207 grama.

19 Okka, oko 400 drama.

20 Džabija.

21 Muhammed Ahmed Simsar je obradio 1940. godine vakufnamu Ahmed-paše Hercegovića. Njegov rad koriste razni autori poslije njega, a danas su podaci iz vakufname dostupni i na internetu.

Ahmed-paše Hercegovića, rashodi za džamiju u selu Rus (Kešan) su sljedeći: imam (i hatib) dnevno 4 akče, mujezin (koji je istodobno i muarraf) po 1 akču, za pročelje od 4 hafiza po 2 akče dnevno, po 1 akču dnevno za hasuru i ulje za osvjetljenje. Brojni su podaci u tahrir-defteru iz 1519. koji detaljno i precizno govore o svim prihodima za vakufe Ahmed-paše Hercegovića.

Čelebi spominje Medresu Ahmed-paše Hercegovića, a ni sada se ne zna gdje je ona bila. Slična je situacija i sa mektebom Ahmed-paše Hercegovića. Neki autori spominju da je u Koprubašiju kod Kutahije postojao karavan-saraj Ahmed-pašin, a u Urli kod Izmira hamam koji je dao sagraditi Ahmed-paša. Nažalost, danas nema ostataka od takvih građevina, pa čak se ne zna ni mjesto gdje su, možda, te građevine postojale. Turbe je još uvijek razrušeno. Trenutna situacija sa turbetom Ahmed-paše Hercegovića je takva, bez obzira na to što je Ahmed-paša Hercegović jedan od velikih vezira koji je nadugačko opjevan u poetiziranim hronikama na osmanskom u periodu u kojem je živio.

Ključne riječi: Ahmed-paša Hercegović, veliki vezir, pjesnik, 15. stoljeće, Herceg Stjepan Kosača, poetske hronike.

Summary

The Great vezir and poet Ahmed-pasha Hercegović
In poeticized chronicle on Ottoman language
(Contribution to the historiography of the literature)

This work gives us the translation of the part of Hadidi's poetized Ottoman chronicle from the end of the 15th and beginning of the 16th century, which deals with waging war and the career of the great vezir Ahmed-pasha Hercegović. Chronicler Hadid, in verses and in detail described even the wounding of Hercegović, his captivity and his liberation, and then his successful career. Apart being an army commander and high government official, Ahmed-pasha was known also as a legator (*waqif*). His waqfname which is kept in America give us many details about the organization of his waqfs in the village Hersek and in Kešan. The shrine of the great vezir Ahmed-pasha Hercegović is, unfortunately still in ruins. In this work we want to point out on the fact that the Great vezir Ahmed-pasha, son of Herceg Stjepan Kosača, was a poet. Some of the verses from his poem (*kaside*) devoted to Sultan Selim Javuz were given.